

УДК 330.332.12 /477/
ББК 65.231

Пена Т.В.

**СТРАТЕГІЧНИЙ ВЕКТОР ОРГАНІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ
(методологічний аспект)**

Рада по вивченню продуктивних сил України
НАН України,
01032, м. Київ-32, бульвар Тараса Шевченка, 60,
тел.: 0444869148,
e-mail: monrt@mail.ru

Анотація. Стаття присвячена обґрунтуванню методологічних підходів до організації й оцінки інвестиційно-інноваційної діяльності в регіоні. Розкрита сутність інвестиційно-інноваційних процесів у сучасних умовах господарювання, визначена їх роль у розвитку регіонів. Запропоновані методи оцінки інвестиційно-інноваційної діяльності з метою прийняття правильних управлінських рішень, розроблені напрями їх стратегічного розвитку.

Ключові слова: інвестиції, інновації, інвестиційно-інноваційна діяльність, регіон, стратегія, методологія, оцінка, показники, регулювання, управління.

Annotation. The article substantiates methodological approaches towards organization and assessment of the investment-innovation activities in the region. The substance of investment-innovative processes under existing economic conditions had been detailed and their role in the regional development has been determined. Proposed are assessment methods for the investment-innovation activities in order to ensure effective management decision-making, strategic development directions of such activities have been developed.

Key words: investments, innovations, investment-innovation activities, region, strategy, methodology, assessment, indicators, regulation, management.

Вступ. Успішний розвиток регіональних господарських систем значною мірою

Пена Т.В. Стратегічний вектор організації інвестиційно-інноваційної діяльності в регіоні залежить від складної взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників, серед яких важливу роль відіграють інвестиційно-інноваційний потенціал, специфіка реалізації інвестиційного та інноваційного процесів їх стратегічний вектор розвитку. Інвестиційно-інноваційна діяльність є основою формування конкурентного середовища та конкурентних переваг регіональних господарських систем на різних ієрархічних рівнях, а її результативність забезпечить здатність країни та її регіонів до створення економічного середовища, яке сприяє підвищенню ефективності виробництва й підвищення добробуту населення.

Значна галузево-просторова диференціація регіонів країни за рівнем соціально-економічного розвитку потребує комплексної оцінки передумов формування та реалізації інвестиційно-інноваційної моделі розвитку на основі цільової діагностики, визначення інвестиційного та інноваційного потенціалів для обґрунтування пріоритетів і стратегій інвестиційно-інноваційного розвитку на різних таксономічних рівнях – державному, галузевому, регіональному, локальному при активній державній регіональній політиці.

Постановка проблеми. В організації інвестиційно-інноваційної діяльності визначальними на сучасному рівні розвитку є процеси глобалізації, економічний прояв яких в модернізації національних ринків товарів і послуг, зміні масштабів та напрямів руху міжнародного капіталу, його територіальної концентрації й форми його інтеграції. Науково-технічний зміст глобалізації проявляється у формуванні комплексів техноло-

гічних знань і технологічних систем, розвитку транспорту й зв'язку, у новій прогресивній організації інвестиційно-інноваційної діяльності, що потребує нового переосмислення та пошуку і впровадження нових теоретичних і правових основ формування, організації та регулювання інвестиційно-інноваційних процесів. Незважаючи на значні досягнення в цьому плані, вагомі результати діяльності вчених (Л. Антонюк, А. Гаврилов, М. Корецький, Ю. Морозов, В. Медяньський, А. Поручник, А. Пригожин, В. Савчук та інші), досі не вироблена єдина методологічна база організації інвестиційно-інноваційної діяльності регіонів країни з вектором на стратегічний орієнтир розвитку. Саме цим проблемам і присвячена стаття.

Результати. Важливою умовою структурної перебудови й економічного зростання є нарощування обсягів та активізація інвестиційно-інноваційної діяльності, розширення кола застосування й використання інвестицій та інновацій. В останні роки у вирішенні соціально-економічних завдань розвитку країни докорінно змінюється роль регіонів через наповнення новим змістом їх інвестиційно-інноваційної діяльності, яка створює умови для оновлення їх техніко-економічної бази й випуску конкурентоспроможної продукції і зміцненню позицій регіону і країни на внутрішніх і зовнішніх ринках. Інвестиції та інновації сприяють формуванню цілісного економічного середовища, формуванню нового суспільства, забезпеченість інформацією та комп'ютеризації суспільного життя, організації нових інвестиційно-інноваційних систем у всіх сферах діяльності. Інвестиції – це грошові кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери, технології, устаткування, кредити й будь-яке майно, інтелектуальні цінності, що вкладені в об'єкти підприємницької та інші види діяльності з метою одержання прибутку й позитивного соціального ефекту. Загалом інвестиції розуміють як вкладення капіталу з метою його збільшення в майбутньому. Варто розрізняти категорію “інвестицій” і “вкладення капіталу”, де під першим розуміють придбання засобів виробництва, а під другим – придбання фінансових активів. Базуючись на численних трактуваннях цього поняття, можна стверджувати, що інвестиції є закономірним економічним процесом, виразом якого є витрачання інвестиційних коштів на предмети й засоби праці і на саму працю, що вкладене у виробництво матеріальних благ. Інвестиції можуть бути як у грошовій і матеріальній формах, так й у формі майнових прав та інших цінностей. Різноманітність видів інвестицій зумовлює доцільність виокремлення їх основних груп чи класів за однорідністю ознак і, насамперед, за змістом інвестиційного об'єкта (прямі, портфельні, інтелектуальні), за спрямованістю інвестування (початкові, екстенсивні, ефективні, реінвестиції), за джерелами фінансування (державні, галузеві, муніципальні, приватні), за сутністю вкладеного капіталу (матеріальні, фінансові), за терміном вкладення (довгострокові, середньострокові, короткострокові), а також за суб'єктом вкладення, за характером взаємозв'язків інвестицій, за стратегічним напрямом (пасивні, активні).

Щодо інновацій (оновлення, поліпшення, нововведення) то в широкому розумінні це будь-які зміни, що підвищують конкурентоспроможність об'єктів господарювання, а в більш звичному – це процес трансформації наукових досягнень у виробництво та впровадження їх у практику.

Інновація – суспільно-технологічний процес, який використовує ідеї і винаходи, приводить до створення технологій і виробів, значно кращих за своїми властивостями від наявних. Вони виконують відтворювальну функцію та мають тісний зв'язок з інвестиціями, забезпечують позитивну динаміку інвестиційних ресурсів, і виступають як джерело формування фінансових ресурсів стратегічного розвитку. Можна стверджувати, що інновації – це комплексний процес створення, розповсюдження та використання нового практичного досвіду оновлення основного капіталу або виробничого призначення на основі впровадження досягнень науки й техніки. Варто вказати на те,

що, коли інновація – це процес розробки, освоєння, експлуатації виробничого організаційно-економічного потенціалу, закладеного в нововведення, то нововведення – це цілеспрямована, позитивна, прогресивна зміна матеріальних і нематеріальних елементів.

Інновації є рушійною силою суспільного прогресу. Вони – стимул одержання більшого прибутку за рахунок упровадження у виробництво нової продукції, зміни в технологічному, організаційному, виробничому процесі, розвитку маркетингу та менеджменту. У цьому виявляється природний зв'язок інновацій та інвестицій.

Від розвитку інвестицій і новацій інвестиційно-інноваційної діяльності залежать забезпечення прогресивних структурних зрушень в економіці, стабільний і ефективний соціально-економічний розвиток, зростання кількісних і якісних показників економічної діяльності.

В Україні, незважаючи на широке правове середовище інвестиційно-інноваційного розвитку (десятки законів, сотні підзаконних актів), масштаби такої діяльності не відповідають потенціалу країни і є вкрай обмеженими. Нестабільність економічної ситуації та недосконалість законодавчо-правового поля не сприяють активізації інвестиційно-інноваційних процесів, створенню належного конкурентного середовища, використанню конкурентних переваг регіонів, піднесенню конкурентоспроможності країни. Це зумовлює доцільність розробки наукових основ, зокрема, методичної бази, розкриття сутності, аналізу тенденцій, негативних процесів, що впливають на соціально-економічний розвиток, у тому числі на характер, динаміки інвестиційно-інноваційних перетворень.

Ефективність інвестиційно-інноваційної роботи залежить від інвестицій, які визначаються рівнем розвитку економіки, віддачею використовуваних ресурсів і ступенем науково-технічної діяльності. На рівні національної економіки джерелами інвестиційних вкладень виступають фонди відшкодування у вигляді амортизаційних відрахувань і фонди накопичення як частина національного доходу. На рівні суб'єктів господарювання джерелами фінансування інвестицій є власні фінансові ресурси інвесторів, запозичені кошти, кошти громадян, а також бюджетне асигнування. Джерелами інвестування є внутрішні й зовнішні, а також власні й залучені кошти, між іншим, і позикові.

Пена Т.В. Стратегічний вектор організації інвестиційно-інноваційної діяльності в регіоні

Широке застосування понять “інвестиційний процес” та “інвестиційна діяльність” зумовлює розкриття їх змісту й сутності. Якщо “інвестиційний процес” – це процес залучення інвестора до інвестування для отримання доходу, то “інвестиційна діяльність” – це сукупність практичних дій громадян і держави щодо реалізації інвестицій. Її мета в ресурсному забезпеченні структурної перебудови в економіці, що зумовлює мобілізацію всіх інвестиційно-інноваційних ресурсів та їх ефективне використання, створення умов для нарощування інвестиційних ресурсів, забезпечення умов для формування сприятливого інвестиційного клімату. Тому головним завданням інвестиційної діяльності є збільшення обсягу інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування, а також забезпечення їх ефективного використання з урахуванням визначення їх пріоритетів.

Нині інвестиційно-інноваційна проблема в країні є однією з головних, оскільки в дефіциті бюджетних ресурсів інвестицій є важливим джерелом його зростання. На жаль, механізм інвестиційно-інноваційної діяльності не є оптимальним і не має достатньо збалансованої методологічної основи. Недопрацьованими є питання методології формування інвестицій та інновацій фінансовий механізм інвестиційного процесу, відтворення капіталу, механізм формування ресурсів і джерел інвестування, становлення й

розвитку інвестиційного простору в системі координат економічного простору, формування та позиціонування ринку інвестицій та інновацій.

Необхідно відмітити, що фінансово-економічна криза, яка торкнулась й економіки України, загальмувала інвестиційний процес на всіх ієрархічних рівнях, що виявилось в скороченні об'єму капітальних вкладень і деформації джерел їх формування, різкому зниженні інвестиційної та інноваційної активності. Посилення дієвості інвестиційно-інноваційної діяльності повинно базуватися на врахуванні системи принципів як методологічної бази розвитку інвестиційної сфери, зокрема, на принципах комплексності, системності, адаптивності, безперервності, науковості, збалансованості, пропорційності, оптимальності, соціальній спрямованості.

Зміни внутрішніх і зовнішніх чинників інвестиційно-інноваційної діяльності зумовлюють нові підходи та напрями в цьому процесі, якісні зміни у ролі місцевих органів державної влади в розбудові інвестиційного середовища, у формуванні принципово нової державної інвестиційної політики. Остання передбачає при зростанні ролі місцевих органів влади також використання державних інвестицій як засобу створення умов для залучення приватних і іноземних інвестицій у розвиток пріоритетних галузей економіки. Особлива роль тут належить інвестиційно-інноваційним проектам, що являють собою комплекс взаємозалежних заходів, спрямованих на досягнення поставлених цілей в умовах обмежених фінансових та інших ресурсів, і є за характером змішаними інвестиціями, тобто з використанням державної частки інвестицій як гаранта цільового спрямування інвестиційних ресурсів. Реалізація політики у сфері регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності повинна враховувати набуті принципи: оптимального поєднання адміністративно-правових й економічних важелів, справедливості, стабільності, узгодженості, поступовості, державного впливу, ефективності, забезпечення регульованості, етапності.

Інвестиційно-інноваційна діяльність у всіх таксономічних одиницях із просуванням до ринкових умов господарювання зіштовхується з певними труднощами внаслідок багатьох причин і, насамперед, недосконалістю управління. А інвестиційна діяльність по суті є складовою економічного управління виробничою діяльністю і потребує визначення організаційно-економічних важелів, методів і форм управління всіма стадіями інвестиційно-інноваційного процесу. Ефективне управління інвестиційною та інноваційною діяльністю забезпечується реалізацією таких основних принципів, як динамізм управління, варіантність, структурованість, цілісність, корегованість, узгодженість із стратегічними цілями, взаємопов'язаність, інтегрованість із загальною системою управління, комплексність і системність формування управлінських рішень. Так, в інноваційній системі узгодженість і взаємопов'язаність у процесі модернізації господарського комплексу проявляються в об'єднанні між собою в ланцюгову складову таких процесів, як: розробка, трансферти та впровадження інновацій; техніко-технологічна модернізація виробництва; удосконалення організаційно-економічного механізму виробництва й природо-ресурсної системи території; реструктуризація господарства та інституційні перетворення в системі відносин "господарська діяльність – природне середовище".

Узгодження діяльності між суб'єктами інноваційної діяльності з низьким рівнем координації та регулювання їх дій, чітким розмежуванням функцій передбачає впорядкування різноманітних цілей, завдань і напрямів їх розвитку, визначає тип відносин, що впливає на характер організації їх взаємодії. Інноваційний розвиток України, характер окремих елементів із високим потенціалом, але відсутністю умов їх системної взаємодії зумовлюють низький рівень інновативності економіки країни в цілому. У той час як цілісність, гнучкість і сформованість інноваційних систем забезпечать модернізацію технічного базису суспільства при необхідному фінансуванні механізмів.

Виконання завдань удосконалення інвестиційно-інноваційних відносин нерозривно пов'язано з державною стратегією розвитку економіки та євро- інтеграцією. Вирішальну роль у розвитку економіки країни відіграє політика держави щодо іноземних інвестицій, участь країни в міжнародних договорах, міцність державних інститутів, ступінь державного втручання в економіку, сформованість інвестиційного клімату. На основі врахування нових методологічних підходів інвестиційний клімат можна охарактеризувати як особливу підсистему в інституційній системі економіки, яка створює передумови для найкращого використання суспільно-економічних відносин у розвитку науково-технічного відновлення продуктивних сил суспільства через інвестиційну діяльність. В оцінці інвестиційного клімату серед головних параметрів і чинників основу складають: загальний стан економіки, стан валютної, фінансової і кредитної системи, митний режим, наявність і використання робочої сили, які повинні бути налаштовані на економічне зростання. Виходячи із цього, основними факторами формування сприятливого інвестиційного клімату можна визначити макроекономічні фактори та складові сукупного потенціалу: природно-ресурсний, фінансово-кредитний, виробничий, інвестиційний, кадровий, науково-технічний, а також ринкове середовище та соціальна сфера. Для їх оптимального використання варто формувати певні умови в складі загальноекономічних, ринкових, нормативно-правових, інформаційного забезпечення, мотивації, стимулювання, екологізації.

Інвестиційний клімат і сприятливе та привабливе інвестиційне середовище забезпечують дієвість інвестиційно-інноваційної діяльності в контексті економічного зростання. Підвищення активності інвестиційно-інноваційного середовища, рівня інвестицій як ресурсів, спрямованих на відшкодування і збільшення функціонуючого основного капіталу, залежить від комплексу чинників, пріоритетність яких визначається поставленими завданнями. Розмір інвестицій є функцією ряду економічних показників, які, як фактори, діють на нього. Серед них: рівень і структура сукупного попиту, який є орієнтиром для товаровиробників й інвесторів, індикатором, що впливає на інвестиційно-інноваційну діяльність; стан і механізм регулювання грошово-кредитної системи, трансформація заощадження в інвестиції; норма відсотка, що вказує на ступінь доступності позичальних засобів; масштаби інноваційної діяльності, гранична ефективність капіталу, що спрощено можна уявити як шкалу ефективності кожної одиниці капітальних вкладень зі збільшенням їх обсягів.

Складовою методології дослідження процесу інвестиційно-інноваційної діяльності є визначення методичних підходів чи методики оцінки її ефективності. Серед

Пена Т.В. Стратегічний вектор організації інвестиційно-інноваційної діяльності в регіоні

методів оцінки ефективності такої діяльності варті уваги: універсальний метод, який ураховує максимальну кількість економічних характеристик інвестиційного клімату; порівняльний аналіз на основі оцінки темпів результатів проведених реформ і порівнянні з іншими територіями; бальної оцінки інноваційного, а також інвестиційного потенціалів, яка ґрунтується на кількісному порівнянні головних показників інвестиційного клімату й інвестиційних можливостей регіону.

Для оцінки інвестиційного клімату часто використовують макроекономічні показники динаміки й структури валового внутрішнього продукту, стан платоспроможного балансу країни, фінансового ринку, зовнішнього боргу.

Формування сприятливого інвестиційного клімату тісно пов'язане з інвестиційною привабливістю та конкурентними перевагами, на основі яких визначають напрями інвестування, розробку інвестиційно-інновативних проектів, зокрема, на нововведення з урахуванням інвестиційного потенціалу. Інвестиційна привабливість визначається факторами як умовами, процесами, явищами переважно об'єктивного характеру, регіональною державною політикою. Це й географічне положення, природно-ресурсний,

трудоий, науково-технічний потенціал, рівень розвитку інфраструктури та споживчого ринку. Системи факторів можна розподілити на: фактори, що визначають рівень привабливості території; фактори, що впливають на рівень інвестиційного й інноваційного потенціалу регіону; фактори, що визначають рівень інвестиційних ризиків; фактори, що впливають на інвестиційно-інноваційну активність. Остання група факторів є мірою використання наявного інвестиційного потенціалу території, а не інвестиційної привабливості.

Оцінку факторів кількісного вираження можна проводити шляхом розрахунку інтеграційного коефіцієнта інвестиційної привабливості. Прикладна цінність систематизації факторів уможлиблює їх поділ на об'єктивні й суб'єктивні, хоча стабільності в цьому поділі не існує через їх динамічність і переходів з однієї групи в іншу. Такий розподіл факторів дозволяє виявити проблемні точки перспективної програми дій щодо залучення додаткових обсягів інвестицій, окреслити пріоритети в регіональному вимірі, формуванні й розробці інвестиційно-інноваційної стратегії.

Основними елементами оцінки інвестиційної привабливості регіону можна вважати й рівень загальноекономічного розвитку регіону та рівень розвитку інвестиційної інфраструктури; демографічну ситуацію регіону; рівень розвитку ринкових відносин і комунікаційної інфраструктури; ступінь безпеки інвестиційної діяльності в регіоні.

Щодо групи показників, які визначають рівень загальноекономічного розвитку регіонів, то їх склад такий: питома вага регіону у ВВП і національному доході країни, обсяг промислової і сільськогосподарської продукції в розрахунку на 1 особу, середній рівень доходу населення, середньорічний обсяг капіталовкладень у регіон. Інвестиційна інфраструктура та рівень її розвитку оцінюється за: кількістю будівельних підприємств у регіоні, обсягом виробництва будівельних матеріалів, енергетичних ресурсів, щільністю залізниць і автодоріг, кількістю бірж, брокерських контор, що функціонують на регіональному ринку. Характеристика демографічної ситуації проводиться на основі таких показників, як: частка населення регіону в загальній чисельності, співвідношення міського й сільського населення, рівень зайнятості, рівень кваліфікації економічно активного населення. Щодо рівня розвитку ринкових відносин і комерційної інфраструктури, то він визначається: часткою підприємств недержавної форми власності, питоною вагою їх продукції в загальному виробництві (промисловості й сільського господарства), кількістю спільних з іноземними партнерами підприємств, банківських установ, страхових компаній у регіоні. Ступінь безпеки інвестиційної діяльності оцінюється за рівнем економічної злочинності, часткою незавершеного будівництва, питоною вагою підприємств із шкідливими викидами, середнім радіаційним фоном. Інтегральний ранговий показник оцінки інвестиційної привабливості регіону може розраховуватися за формулою:

$$IPR = \sum_{i=1}^n PEP_i \times ZEP_i,$$

де IPR – інтегральний ранговий показник інвестиційної привабливості регіону;

PEP_i – середній ранговий показник щодо аналізованого елемента оцінки регіону;

ZEP_i – значимість відповідного елемента t в загальній оцінці регіону, яка виражена десятковим дробом.

Результати розрахунку інтегрального рангового показника, що дають уявлення про інвестиційну привабливість окремих регіонів, дозволяють їх ранжувати залежно від рівня інвестиційної сприятливості: регіони високого, середнього і низького рівня і на основі ранжування розробити стратегії їх подальшого розвитку з обґрунтуванням виважених управлінських рішень.

Висновки. Інвестиційно-інноваційна діяльність та її кількісні, якісні параметри, система відносин між суб'єктами такої діяльності й потенціал їх взаємодії визначають

специфіку формування економічного простору країни, зміцнюють основи його розбудови. Залучення інвестицій і впровадження інновацій на цій основі були й залишаються ключовим питанням розвитку регіональної економіки. Ураховуючи сучасний стан розвитку інвестиційно-інноваційних процесів, сформованості інвестиційно-інновативні системи району та їх методичне забезпечення реалізації, необхідним у стратегічному плані є встановлення їх міжрегіональної взаємодії, збалансованості цілей і завдань, змісту інвестиційної та інноваційної політики держави. Оцінка повинна будуватися на таких положеннях: визначення перспективних параметрів інвестиційно-інноваційної системи, виходячи з вимог зовнішнього та внутрішнього, середовища; урахування методологічних основ формування інвестиційно-інновативної діяльності та реалізації цього процесу на основі нових принципових підходів сучасності; виявлення існуючої і бажаної структури комплексів інвестиційно-інновативної системи з урахуванням стратегічних цілей і завдань й удосконалення її структуризації; адаптація системи до ринкової кон'юнктури та її впливу на організацію інвестиційно-інновативного процесу з прискоренням розвитку всіх його стадій та етапів забезпечення програмно-цільової форми організаційної структури даної системи з постійним оновленням організаційних форм; пошук альтернативної рекомбінації традиційних факторів виробництва, пошук принципово нових, які здатні розв'язати суперечки між потребами й обмеженими ресурсами; прискорення техніко-технологічного оновлення виробництва, підвищення ресурсозбереження, екологізації, зростання частки наукомістких виробництв у структурі виробництва, поліпшення структури виробництва при активізації структурних змін і зрушень на основі інвестицій та інновацій; підвищення рівня національної безпеки. Конкретизація інвестиційно-інновативної спрямованості регіонального розвитку опирається на розробку програми на базі інвестиційно-інновативних проектів, формування та реалізацію стратегії інвестиційно-інновативної діяльності при оптимізації і підвищенні ефективності управління, що, урешті-решт, сприятиме активізації відтворювальних процесів, забезпечить економічне зростання.

1. Онікієнко В. В. Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України / Онікієнко В. В., Ємельяненко Л. М., Терон І. В. – К. : РВПС України НАН України, 2006.
2. Орловський Ю. З. Інвестиційне забезпечення регіонального розвитку та стратегічні перспективи / Ю. З. Орловський. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2003.
3. Хоменко Я. В. Стратегія сталого економічного зростання регіонів України / Я. В. Хоменко. – Донецьк : ТОВ “Друк-Інфо”, 2008.
4. Черевко О. В. Стратегія соціально-економічного зростання регіонів України / О. В. Черевко. – Черкаси : Брама –України, 2006.
5. Закон України “Про державне регулювання діяльності в сфері транспорту технологій (№ 143-V від 14.09.2006).